

громадянами України гарантованою Конституцією України права власності на землю, насамперед для вирішення однієї з найгостріших суспільних проблем – подолання бідності. Такий підхід, на мою думку, є цілком обґрунтованим, оскільки подолання бідності є складовою частиною і стрижнем програми реформ. А додаткові заходи щодо забезпечення реалізації громадянами України гарантованою Конституцією України права власності на землю значно підсилять соціальну спрямованість роботи міжвідомчої групи з аналізу стану додержання законодавства у сфері земельних відносин, яка вже створена і діє при Президентові України, спрацюють на її авторитет та повагу в суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Відомості Верховної Ради України РСР. – 1990. - № 34. – Ст.499.
2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - №30. – Ст.141.
3. Екологічне право України / За ред. В.К. Попова, А.П. Гетьмана. – Х.,2011. – 480 с.
4. Харичков С., Рассадников С. О формах собственности на объекты природно-ресурсного потенциала в Украине // Экономика Украины. – 1996. - №9 – С.65-70.
5. Бринчук М.М. Экологическое право (право окружающей среды). – М., 1998. – 688 с.
6. Ерофеев Б.В. Экологическое право России. – М., 1996. – 624 с.
7. Андрейцев В.І. Конституційно-правові обтяження використання права власності на землю. Режим доступу: http://www.amc.gov.ua/amc/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=50230&cat_id=47049&ctime=1153900727437

УДК 351.746.1 (477)

О.К. Волох, к.ю.н., доцент кафедри адміністративного права і процесу НАВС

ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ПОРУШЕННЯ ПРАВА ОСОБИ НА ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

У статті досліджено питання реалізації положень Закону України «Про захист персональних даних», враховуючи останні зміни і доповнення до нього. Узагальнено актуальні зауваження, висловлені з боку експертів, що не було враховано при прийнятті як самого закону, так і змін до нього.

Ключові слова: захист персональних даних, національна безпека, права людини, автоматизована система, обробка даних.

В статье рассмотрены проблемные вопросы, связанные с реализацией Закона Украины «О защите персональных данных», учитывая последние изменения и дополнения к нему. Обобщены актуальные замечания, высказанные со стороны экспертов, которые остались неучтенными как при принятии самого закона, так и изменений к нему.

Ключевые слова: защита персональных данных, национальная безопасность, права человека, автоматизированная система, обработка данных.

The article discusses the issue of defense of human rights and freedoms for personal data protection. Actual remarks to corresponding law are generalized.

Key words: personal data protection, national security, human rights, automated system, data processing.

Метою написання статті є виявлення недоліків Закону України «Про захист персональних даних», що спричиняють порушення прав особи.

Постановка проблеми. Усунення зазначених недоліків належить головним чином до компетенції Верховної Ради України. Натомість парламент цього питання не вирішує, а навпаки – ситуація із забезпеченням прав особи в цій сфері поступово лише погіршується.

Йдеться про поетапне і планомірне скорочення прав і свобод громадян у зв'язку з розвитком законодавства у сфері захисту персональних даних.

Виклад основного матеріалу. Недоліки, зафіксовані у висновках фахівців Головного науково-експертного управління та Головного юридичного управління Верховної Ради України та висвітлені у попередньому дослідженні [1], в основному зберігають свою актуальність. Разом із тим, останні зміни до Закону України «Про захист персональних даних» [2] змушують нас звернутися в тому числі і до самої історії його прийняття.

Передусім, слід зазначити, що захист персональних даних (як будь-яких інших видів інформації) в інформаційно-телекомунікаційних системах взагалі є неможливим. На цей факт вказують численні висновки фахівців у сфері ІТ-технологій, висловлені зокрема під час проведення круглого столу у Верховній Раді України 04.06.2013 р. на тему «Збір, обробка, захист, використання персональних даних та створення єдиного державного реєстру про особу в контексті національної безпеки і захисту прав людини».

Вказана точка зору ще у 1997 році була зафіксована Кабінетом Міністрів України у Концепції технічного захисту інформації в Україні, в якій зокрема наголошувалося (і залишається нині актуальним) таке: «Зростання загроз для інформації, спричинене... застосуванням технічних засобів оброблення інформації та засобів зв'язку іноземного виробництва, поширенням засобів несанкціонованого доступу до інформації та впливу на неї, визначає необхідність розвитку технічного захисту інформації... За відсутності вітчизняних конкурентоспроможних інформаційних технологій надається перевага технічним засобам оброблення інформації та засобам зв'язку іноземного та спільного виробництва, які здебільшого не забезпечують захист інформації. Комунікаційне обладнання іноземного виробництва, яке використовується у мережах зв'язку, передбачає дистанційний доступ до його апаратних та програмних засобів, у тому числі з-за кордону, що створює умови для несанкціонованого впливу на їх функціонування і контролю за організацією зв'язку та змістом повідомлень, які пересилаються» [3].

На жаль, з 1997 року становище у сфері технічного захисту інформації не змінилося на краще. Програмне забезпечення в органах державної влади та місцевого самоврядування – як і тоді – іноземного виробництва. Відповідно, будь-які аргументи на користь захищеності персональних даних особи в Україні є голосливими, необґрунтованими і взагалі абсурдними.

Отже, Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI «Про захист персональних даних» (далі – Закон № 2297) було прийнято не з метою захисту права особи на невтручання в особисте життя у зв'язку з обробкою персональних даних (як вказано у статті 1 Закону), а з дещо іншими цілями.

Справжня мета прийняття цього Закону чітко простежується, якщо проаналізувати усі документи, що супроводжували процес прийняття як самого Закону, так і змін та доповнень до нього. Нижче буде доведено, що дійсною (але умисно завуальованою) метою прийняття Закону № 2297 було і є відчуження права власності особи на свої персональні дані з добровільним – шляхом отримання у особи згоди на обробку пер-

сональних даних — переданням цього права державі, недержавним суб'єктам господарювання, а також іноземним суб'єктам відносин, пов'язаних із персональними даними.

Це суперечить Конституції та законодавству України [4, 5], самій логіці існування правової, демократичної, соціальної держави, якою Україна визнається згідно ст. 1 Конституції України.

Після останніх змін до Закону № 2297 [7] особі («суб'єкту персональних даних») фактично залишається лише право бути носієм інформації про себе. Отже, те, що призвело до такого становища у сфері захисту персональних даних, і є предметом нашого дослідження.

Прийнятий парламентом 16 березня 2006 року Закон «Про захист персональних даних» (реєстр. № 2618 від 10.01.2003 р.) не було підписано Президентом України — як слідує з його Пропозицій до Закону — передусім з тієї підстави, що *«Закон ґрунтується на концепції права власності особи на свої персональні дані»* [6].

У цьому випадку можна побачити яскравий приклад застосування методу «підміни понять»: право власності особи на свої персональні дані ототожнюється із правом на невтручання в особисте і сімейне життя (останнє дійсно є особистим немайновим правом особи). А далі робиться цілком справедливий — але вже стосовно права на невтручання в особисте і сімейне життя — висновок: *«Така концепція Закону не узгоджується з Конституцією України, Цивільним кодексом України та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікованою Верховною Радою України 17 липня 1997 року, якими відповідні права визначаються як права людини, а саме особисті немайнові права людини»* [6].

Об'єктивно, право власності на персональні дані закріплено Законом України від 05.07.1994 р. № 80/94-ВР «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах». Зокрема згідно ст. 1 зазначеного Закону власником інформації визнається *фізична або юридична особа, якій належить право власності на інформацію* [5].

У ветоаному 2006 року Законі «власник персональних даних» — це фізична особа, яка має виключне право власності на персональні дані про себе. А «право власності на персональні дані» — встановлене законом право фізичної особи на володіння, користування, розпорядження відомостями про себе, а також право забороняти іншим суб'єктам їх використання, крім випадків, передбачених законодавством України.

Як відомо, одним із видів інформації є *інформація про фізичну особу (персональні дані)* (ст. 10, 11 Закону України «Про інформацію»). Отже, закріплене Законом України від 05.07.1994 року № 80/94-ВР «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» право власності на інформацію поширюється в тому числі і на право власності особи на свої персональні дані.

Таким чином, ми бачимо, що законопроект, в якому містилася норма про право власності особи на свої персональні дані, не було підтримано саме з цієї причини. Тодішнє керівництво України не надало «зеленого світла» законопроекту, за яким громадянин визнавався *власником інформації про себе*.

Надмість, у чинному Законі України «Про захист персональних даних» замість поняття «власник персональних даних» фігурує вже поняття «суб'єкт персональних даних». До цього необхідно додати важливі факти.

У першій редакції чинного Закону України «Про захист персональних даних» містилося поняття «володільця бази персональних даних» і «розпорядника бази

персональних даних».

Законом України від 20.11.2012 р. № 5491-VI «Про внесення змін до Закону України «Про захист персональних даних»» із зазначених понять було вилучено слово «бази». Тепер замість колишніх володільця і розпорядника *бази* персональних даних з'являється «володільць персональних даних» і «розпорядник персональних даних».

У зв'язку із цим слід зауважити, що складовими права власності, за цивільним законодавством України, є: право володіння, право розпорядження і право користування. Отже, концепція права власності на персональні дані, використання якої стало аргументом для ветовання законопроекту «Про захист персональних даних» у 2006 році, насправді не була відкинута як нібито неконституційна. Вона реалізована у діючому Законі «Про захист персональних даних». Але власником персональних даних є вже не особа, а держава. Саме органи державної влади України, за Законом, визначають, як використовувати, кому передавати, знищувати або лише видаляти персональні дані усіх громадян України.

Чинним Законом не встановлено співвідношення термінів «володільць» та «розпорядник» (що вживаються у Законі) з термінами «держатель» та «адміністратор», що вживаються в чинних законах України. Йдеться зокрема про Закони України від 01.07.2004 № 1952-IV «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», від 01.07.2010 р. № 2398-VI «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», від 07.07.2011 р. № 3613-VI «Про Державний земельний кадастр». Адже реєстри, ведення яких закріплено вказаними законами, містять саме персональні дані фізичних осіб.

Однак, від чіткого та однозначного формулювання термінів і понять у тексті закону значною мірою залежить правильність застосування його норм на практиці. Тому у Законі України «Про захист персональних даних» мали б бути визначені відповідні критерії для практичного застосування його положень. Цього зроблено не було.

«Володільць» і «розпорядник» — категорії суто цивільно-правові, оскільки означають наявність правомочності володіння і розпорядження чимось (в даному випадку — персональними даними), що є складовими права власності. Але, як було вище вказано, право власності на інформацію про себе згідно Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» належить тільки фізичній особі, і більш нікому іншому.

Необхідно наголосити, що за Законом України від 20.11.2012 р. № 5491-VI «володільць бази персональних даних» перетворився на «володільць персональних даних». Інакше кажучи — на «володільць інформації про особу» (хоча у визначенні тоді ще нічого не змінилося). Ним (володільцем персональних даних) так і залишилася «фізична або юридична особа, якій законом або за згодою суб'єкта персональних даних надано право на обробку цих даних, яка затверджує мету обробки персональних даних, встановлює склад цих даних та процедури їх обробки, якщо інше не визначено законом».

Поняття «суб'єкта персональних даних» визначалося як «фізична особа, стосовно якої відповідно до закону здійснюється обробка її персональних даних».

Але останніми змінами до розглядуваного нами Закону було закріплене оновлене визначення — як володільця, так і суб'єкта персональних даних. Отже, з 1 січня 2014 року вступають в дію положення, згідно яких:

«володільць персональних даних — фізична або юридична особа, яка визначає мету обробки персональних даних, встановлює склад цих даних та процедури їх обробки, якщо інше не визначено законом»;

«суб'єкт персональних даних — фізична особа, персональні дані якої обробляються» [7].

Таким чином, державі, яка присвоїла собі право власності на інформацію про своїх громадян, не потрібно — *згідно закону або за згодою суб'єкта персональних даних* — надавати право на обробку цих даних.

А з визначення терміну «суб'єкт персональних даних» виключено слова «відповідно до закону». Таким чином, суб'єкт персональних даних — дійсно лише носій персональних даних і не має жодних прав на інформацію про себе.

Практика Європейського суду з прав людини, що є джерелом тлумачення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, виходить із необхідності існування в національному праві засобу юридичного захисту від свавільних втручань органів державної влади в права, гарантовані Конвенцією. Порушення балансу між *правом особи на захист приватності і бажанням держави знати все про всіх* призведе до порушення ст. 8 Конвенції. Визначення дискреційних повноважень, якими наділені органи державної влади в сфері основоположних прав, у спосіб, що фактично робить зазначені повноваження неопределеними, суперечить принципу верховенства права. Відповідно, закон має чітко визначати межі повноважень компетентних органів та спосіб їх здійснення з урахуванням легітимної мети засобу, який розглядається, щоб гарантувати особі адекватний захист від свавільного втручання (рішення Європейського суду з прав людини від 6 квітня 2000 року у справі «Ротару проти Румунії» (Rotaru v. Romania), від 16 лютого 2000 року у справі «Аманн проти Швейцарії» (Amann v. Switzerland).

Слід наголосити, що наведені вище зауваження висловлювались Президентом України у пропозиціях до прийнятого Верховною Радою України 23 вересня 2011 року Закону України «Про документи, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України», що в подальшому призвело до відхилення вказаного Закону.

Є також серйозні зауваження до процесу обробки персональних даних.

Закон не узгоджується з міжнародними стандартами у зазначеній сфері, зокрема передбаченими Конвенцією Ради Європи про захист осіб стосовно автоматизованої обробки персональних даних, а також Директивою Європейського Парламенту і Ради від 24 жовтня 1995 року № 95/46/ЄС про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних.

Зокрема, Законом не врегульовано таке важливе питання захисту персональних даних (щодо якого зазначеними міжнародними документами передбачено чіткі вимоги), як заборона на об'єднання баз персональних даних, що обробляються з різними цілями.

Дане положення зафіксоване у п. «b» ст. 5 Конвенції: *«Персональні дані, що піддаються автоматизованій обробці, повинні зберігатися для визначених і законних цілей та не використовуватися в спосіб, не сумісний із цими цілями»*. Отже, законодавець, не закріпивши у рамковому Законі даний обов'язок особи, що здійснює обробку даних, сам порушує вимоги зазначеної Конвенції.

Останніми змінами до Закону № 2297-VI Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини передано не властиві йому повноваження Державної служби України з питань захисту персональних даних [7]. Слід вказати, що це не узгоджується з відповідними положеннями Конституції та Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини».

За усталеними уявленнями в юридичній науці та практиці державотворення

представницькі органи, в тому числі парламент, здійснюють загальний контроль, використовуючи форми та методи, властиві саме для представницьких органів. Тому контрольну діяльність представницьких органів не можна ототожнювати із контрольною діяльністю спеціально уповноважених органів виконавчої влади, які використовують для відповідних цілей властиві тільки їм форми та методи.

Адже у разі такого «суміщення» у діяльності Уповноваженого двох видів контролю (парламентського та виконавчого) за додержанням прав людини і громадянина у сфері захисту персональних даних відбудеться автоматичне звуження кола засобів (суб'єктів) захисту відповідного права, отже, обмеження юридичного інструментарію захисту прав та свобод людини і громадянина.

Крім зазначеного, в останній редакції Закону № 2297 уточнено вимоги до володільця персональних даних щодо їх видалення та знищення. Відтепер персональні дані можуть бути – на вибір володільця – знищені або видалені. Однак, як свідчить думка фахівців у сфері захисту інформації, *Видалення інформації засобами операційної системи (будь-якої!) не забезпечує її реального знищення. Видаляється не сам файл, а тільки запис про нього у файловій таблиці, наприклад, FAT (File Allocation Table – таблиця розміщення файлів) або MFT (Master File Table – головна файлова таблиця для NTFS). Кластери, в яких був записаний файл, позначаються, як порожні, і можуть бути прочитані до тих пір, поки не будуть перезаписані... Тому видалена звичайним способом інформація – у тому чи іншому обсязі – може бути відновлена за допомогою спеціальних програм* [8].

Отже, враховуючи останні зміни до ст. 15 Закону України «Про захист персональних даних», можна стверджувати наступний факт: держава – всупереч вимогам Конституції України та міжнародно-правових актів – бажає залишити за собою можливість вининити на свій розсуд: або знищити персональні дані (коли інформація повністю зникає в інформаційній системі), або видалити їх (у такому разі інформація не зникає повністю і може бути відновлена за допомогою спеціальних програм). З набранням чинності Закону № 383-VI [7] навіть за рішенням суду персональні дані особи можуть бути не знищені, а лише видалені. Таким чином, виникають обґрунтовані побоювання стосовно того, що органи державної влади за певних обставин прийматимуть рішення лише на користь видалення персональних даних.

Крім усього вищезазначеного слід наголосити, що у чинному Законі «Про захист персональних даних» зроблено все, щоб до особи, яка здійснює обробку персональних даних, не можна було застосувати будь-яких санкцій за незаконне поширення персональних даних. Саме будь-яке поширення персональних даних, у відповідності до цього Закону є правомірним.

Це наштовхує на певні міркування щодо якості вітчизняного депутатського корпусу. Адже коли державі потрібно, щоб норми права «працювали», вони «працюють». Але це не має жодного відношення до забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Волох О.К. Проблеми у сфері захисту персональних даних // Митна справа. – 2012. – № 6 (84), част. 2, книга 2. – С. 434-440.
2. Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI «Про захист персональних даних» (зі змінами). Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 08.10.1997 р. № 1126 «Про затвердження Концепції технічного захисту інформації в Україні». Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1126-97-п>

4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

5. Закон України від 05.07.1994 р. № 80/94-ВР «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах». Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр>

6. Пропозиції Президента України від 07.04.2006 р. до Закону «Про захист персональних даних» (реєстр. № 2618 від 10.01.2003 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>

7. Закон України від 03.07.2013 р. № 383-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення системи захисту персональних даних» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>

8. Шреддінг, або Як видалити інформацію без можливості відновлення? // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.arhiv-statey.pp.ua/index.php?newsid=5934>

УДК 159:343.915

М.В. Пашковська, ст. науковий співробітник
наукової лабораторії прикладної психології
ННІПКГБПС НАВС, к.ю.н.

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ПСИХОЛОГА І СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ПРАЦІВНИКАМИ КМСД

В статті проведено аналіз однієї з форм правової взаємодії працівників кримінальної міліції у справах дітей з психологічною службою системи освіти запит документів у психолога та соціального педагога. Зазначено, що дана форма взаємодії має практичний характер, оскільки безпосередньо стосується профілактичних заходів.

Ключові слова: запит, злочинна поведінка неповнолітніх, взаємодія, психологічна служба, профілактичний вплив.

В статье проведен анализ одной из форм правового взаимодействия работников криминальной милиции по делам детей с психологической службой системы образования запрос документов у психолога и социального педагога. Отмечено, что данная форма взаимодействия имеет практический характер, поскольку непосредственно касается профилактических мероприятий.

Ключевые слова: запрос, преступное поведение несовершеннолетних, взаимодействие, психологическая служба, профилактическое влияние.

In the article the analysis of one is conducted of forms of legal co-operation of workers of criminal militia in matters of children with psychological service of the system of education during the prophylaxis of crimes query of documents for a psychologist and social teacher. It is marked that this form of co-operation has practical character, as directly touches prophylactic measures.

Key words: query, criminal behaviour of minor, co-operation, psychological service, prophylactic influence.

Постановка проблеми. Сьогодні потребує впровадження нових форм співпраці працівників кримінальної міліції у справах дітей з психологічною службою системи освіти. Серед багатьох форм такої взаємодії однією з основних, на етапі проведення профілактичних заходів, є запит документів у психолога та соціального педагога. Аналіз даної форми має практичний характер, оскільки визначення кола завдань, які вирішують